

УДК 78.03+784.68

*Д. Лоснова***«ЛЕМКІВСЬКЕ ВЕСІЛЛЯ» МИКОЛИ ФІЛОРЕТОВИЧА
КОЛЕССИ ЯК ЗРАЗОК ФОЛЬКЛОРИЗМУ
В КОМПОЗИТОРСЬКІЙ ТВОРЧОСТІ**

Тема публікації розкриває суть фольклорних традицій М. Колесси. Сюїта «Лемківське весілля» доводить актуальність збереження і відтворення давніх весільних піснеспівів і стає одним з найяскравіших зразків музичної фольклористики творчого доробку композитора.

Ключові слова: фольклоризм, весільні традиції, Микола Колесса, Лемківське весілля.

«Великі композитори ХХ століття — як-от Барток чи Стравінський — чомусь вміли в народній пісні побачити те, що якнайточніше відповідало сподіванням і сприйняттю нового суспільства, і на цій народній пісні вибудували власний стиль, який «старомодним» ніхто не смів би назвати. Я теж завжди прагнув до цього поєднання «вічного і сьогоденного», лише на основі української пісні» [10, с. 219] — писав відомий західноукраїнський композитор, педагог та диригент Микола Філаретович Колесса. Він став продовжувачем кращих традицій, що склалися на переломі ХІХ–ХХ століть, в напрямку ідейної наснаженості, значимості і відношення до фольклору «як до самого життя». Такий підхід давав можливість виявити специфіку пісні через її діалектичні особливості — мову, тембр, манеру виконання. Це було характерно не тільки для України, але і для країн Західної та Східної Європи — Польщі, Угорщини, Чехії, Німеччини, Росії.

Ідея регіонального вивчення фольклору була надзвичайно близька Миколі Колесі. Саме тому жанр обробки у творчості композитора зайняв домінуюче місце, до нього композитор звертався упродовж усього життя. Своєрідний терпкий аромат західноукраїнського фольклору прагнув він «вписати» у контекст сучасних художніх пошуків, як це робили Бела Барток, Кароль Шимановський, Карл Орф, Леош Яначек, Ігор Стравінський та інші видатні митці епохи нового фольклорного руху.

Обравши маловідомий на терені професійної музики локальний пласт пісенної культури України, Микола Колесса прийшов до вільного типу розробки фольклорних зразків і досяг високого художнього результату. В цьому особлива заслуга композитора, тому що значно

важче оновити те, що має вже свою тривалу історію та традицію, ніж робити перші кроки в зовсім новому напрямку.

Творчість Миколи Колесси є однією з найцікавіших перевтілень фольклорного начала, його творча інтуїція у використанні народних джерел поєднувалась з глибинним науковим їх записом, вивченням і опрацюванням. Первісна, стихійна сила музичних образів поєднувалась зі своєрідним підходом до стародавніх фольклорних пластів як джерела нової музичної виразності.

Окреме місце в творчості композитора займають численні обробки народних пісень — це, без сумніву, визначальне джерело його композиторського стилю, а вершинний зразок жанру демонструє сюїта «Лемківське весілля». Композитор створив унікальний твір, що стоїть в ряду спроб відтворення весільного обряду в професійній музиці ХХ століття.

Саме народне весілля є одним із найяскравіших, самотутніх елементів духовної культури українських верховинців-лемків. Крізь буремні віки, крізь лихоліття, війни і революції, крізь усі незгоди, пронесли лемки свої весільні обряди, звичаї та пісні. Весілля лемків відображає не тільки погляди на шлюб, на сім'ю, родинні стосунки на відповідному історичному етапі, але й розкриває характер народу, його світогляд.

Багато спільних рис єднає лемківське весілля із загальноукраїнським традиційним класичним весіллям. Постійна відірваність лемків від східноукраїнської материзни сприяла збереженню старослов'янської архаїки, особливо у весільних піснях, а також розвиткові деяких пізніших новотворів, що властиві лише лемківськівській весільній обрядовості.

Музично-стильовий аспект обробок лемківських пісень Миколи Колесси проявляється в оригінальному способі мислення. Тут давнє співіснує з новітнім, власне, неповторне із запозиченим, стороннім, а в жанровому розмаїтті пісень прослідковується локальна інтонаційно-часова та композиційна організація. Для лемківської народної пісні поширеним є модальний тип мислення, що характеризує ладову, ритмічну та цілісну композиційну будову при типовій ритмічній будові 6+6.

Лемківське народне весілля надзвичайно багатогранне та утворює, за місцем походження, свої локальні варіанти, які відображають етнічну історію населення. Разом з тим народне весілля, при всіх його змінах, це не довільний склад пісень, обрядових дій, перегуків, але і

завжди певна, історично складена цілісність, тому як ціле повинно вивчатися.

Традиційне лемківське весілля, у якому знайшли своє відображення прадавні ритуальні та світоглядні реалії, морально-етичні засади й норми народного звичаєвого права українців, складалось із низки взаємопов'язаних і здійснюваних у певній послідовності обрядових актів. У сукупності вони були спрямовані на ритуальне освячення шлюбу та магічне забезпечення подальшого родинного і господарського благополуччя нової сім'ї.

У цілому основні структурно-обрядові компоненти лемківського весілля є характерними й для населення інших українських і слов'янських земель. Водночас весільній обрядовості лемків притаманні й деякі локальні особливості, що пов'язано з тривалим збереженням у традиційній культурі жителів карпатського регіону давніх побутово-звичаєвих устоїв.

Відповідно до хронології розгортання урочистих подій весільний обряд прийнято поділяти на три етапи: **передвесільний, власне весільний, післявесільний**. Як і скрізь в Україні, на Лемківщині у **передвесільний** період відбувалось висватування парубком уподобаної дівчини та їхні заручини, приготування обох родин до шлюбної церемонії. Крім традиційної форми сватання, подекуди на Лемківщині ще на початку XIX століття побутовув своєрідний звичай засилання сватів дівчиною. Так чинили тоді, коли вона брала того чи іншого парубка до себе в прийми. **Весільний** цикл обряду включав до своєї структури ритуальні дії, спрямовані на відокремлення наречених від неодруженої молоді та санкціонування шлюбу. **Післявесільні** дії остаточно закріплювали акт створення нової сім'ї, а також сприяли зміцненню зв'язків між родинами молодих.

Як бачимо, кожне весілля має загальноприйняті риси, які сформувались впродовж багатьох століть. Але саме Лемківщина, територія якої знаходилась на північно-західних землях Польщі, Словаччини, та України, увібрала в себе увесь колорит народного співу, сформований в цих державах, і стала окремою ланкою кращих традицій лемків.

Микола Колесса стверджував, що життя простого люду його завжди цікавило. «Я захоплювався всілякими звичаями, танцями, обрядами. Коли я ще був малим хлопцем, то був захоплений обрядом весілля на Лемківщині» [10, с. 76].

У середині 30-х років композитор розпочав роботу над сюїтою «Лемківське весілля» для мішаного хору в супроводі струнного квар-

тету або фортепіано. У сюїті Микола Колесса не відтворює цілісного весільного обряду. Його мета — показати своєрідність і специфічність лемківського фольклору через весільну традицію.

1. «Гудаки» — інструментальний номер;
2. «На високій горі» — чоловічий хор;
3. «Заквітла, заквітла» — мішаний хор;
4. «Ой оженься Янічку» — чоловічий хор;
5. «Єще-єм ся не оженив» — чоловічий хор;
6. «Вербина, вербина» — мішаний хор;
7. «З далека-єме приїхали» — мішаний хор;
8. «Ей шуміла ліщина» — жіночий хор;
9. «Пустить же нас» — мішаний хор;
10. «Ой ци я мамонько» — мішаний хор;
11. «Гудаки» — інструментальний номер;
12. «Бив мене муж» — мішаний хор;
13. «Гудаки» — інструментальний номер;
14. «Ей до Львова доріженька» — мішаний хор;
15. «Де ти мене, Василенку, поведеш» — жіночий хор;
16. «Пані млада наша» — мішаний хор без супроводу;
17. «Не виступили з кута» — мішаний хор;
18. «Гудаки» — інструментальний номер;
19. «Ой, Янчик, Янчик» — чоловічий хор;
20. «Гудаки» — інструментальний номер.

Із двадцяти номерів сюїти п'ятнадцять — це хорові частини різножанрових пісень: обрядові («Вербина, вербина», «Здалека-єме приїхали», «Ей, шуміла лещина», «Пустить же нас», «Ой, ци я мамонько» та ін.), ліричні та лірико-драматичні («На високій горі», «Ей, до Львова доріженька»), жартівливі («Ей, оженься, Янічку», «Єще-єм ся не оженив»). Велика професійна майстерність дається в знаки у використанні хорових голосів, в тонкому відчутті тембрових і динамічних якостей кожного голосу зокрема. Природні, наспівні мелодії сюїти самі по собі вокальні, а вибір теситури, в якій викладається та чи інша музична думка, завжди спирається на врахування виконавських можливостей співаків. Елементарні поспівки, які гармонізуються жорсткими вертикальними співзвуччями, заворожуюча стихія ритму, що походить з архаїчних обрядів минулого, шумові ударні призвуки — всі ці елементи виразової системи яскраво характеризують новий підхід до фольклору.

Саме трактування народнопісенного матеріалу вже свідчить про єдність «творця-ученого»: особливу увагу композитор звертає на свіже й оригінальне звучання простих народно-пісенних зворотів,

а орієнтуючись на них, формує і всю виразову систему, насамперед ладотональні принципи, гармонічні послідовності та фактуру. Системність проявляється і на рівні драматургії. Можна помітити тут принцип парного контрасту, поділу номерів «по два», з яких перший є більш весільним, імпровізаційним, а другий — жвавішим, частіше танцювальним за характером. Відтак і ці пари отримують певну драматургічну функцію в циклі. Якщо початкові номери — «На високій горі» та «Заквітла квітка» — являють собою своєрідний зачин циклу, поступово розкручують барвисту стрічку весільного дійства, то вже два наступні — «Ей оженься, Янічку» і «Єще-ем ся не оженив» — знаменують більш інтенсивний етап розвитку, вони насиченіші ритмічно. Початкова кульмінація припадає на частини «Ей, шуміла ліщина» та «Пустіть ж нас», перша з яких тяжіє до імпровізаційно-розгорнутої сцени, а друга своєю динамічною пульсацією, стрімким безупинним рухом ніби символізує розпал весільного свята.

Оскільки весільний обряд охоплює різні події й за формою наближається до драми, основними учасниками цього дійства є два хори, які уособлюють представників двох родів — від молодого до молоді. Хор супроводжує і пояснює найважливіші події весільного обряду, співає обрядові, величальні, ліричні, жартівливі пісні. Інструментальні номери сюїти — «Гудаки» виявляють спорідненість з інструментальною традицією лемків, у яких основними інструментами були скрипки та бас. Функції інструментів розподілені так: перша скрипка веде основну мелодію, друга втворює перший (інтервал терції, квінти, сексти), альт, як правило, це остинато на одному або двох звуках, віолончель — остинато на тонічній квінті.

На тлі розмаїття західноукраїнських регіональних груп музичного мистецтва хорові пісні вирізняються своєю незвичністю, вражають мовним діалектом та природньо віддзеркалюються і в пісенній інтонації. Винятково гнучка, вибаглива ритміка, ладові переходи, різноманітні лади (дорійський, гуцульський, міксолідійський), своєрідні акценти у фразуванні — все це дозволяє багатше і вишуканіше втілити одну з основних засад фольклоризму: в архаїчних пластах народної музики відшукати аналоги до сучасних композиторських експериментів, досягнути органічного синтезу нових сучасних тенденцій з фольклорним началом. Обряд в цілому трактується композитором як досконала логічна система, в якій раціональність, системна узгодженість усіх елементів, гармонійно доповнює первісну стихійність народного весільного свята.

Отже, «Лемківське весілля» зайняло в галицькій культурі приблизно ту ж нішу, що «Carmina Burana» Карла Орфа в Німеччині, «Cantata Profana» Бела Бартока в Угорщині чи «Весіллячко» Ігоря Стравінського в Росії. Ця сюїта знаменувала поворот до нової простоти, показала актуальність в сучасному художньому світогляді моделей архаїчної колективної творчості. В своєму творі Микола Колесса довів актуальність збереження і відтворення давніх весільних піснеспівів, які збагачують композиторську музичну мову. Можна сміливо стверджувати, що Микола Колесса стоїть у витоків принципово нового підходу до музичного матеріалу, який сформувався на якісно нових фольклорно-стильових засадах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бенч-Шокало О. Г. Український хоровий спів: Актуалізація звичаєвої традиції : [Навч. посіб] / О. Г. Бенч-Шокало. — К. : Ред. журн. «Укр. Світ», 2002. — 440 с.
2. Волинський Й. С. Композитор Микола Колесса / Й. С. Волинський. — Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1954. — 236 с.
3. Гамкало І. Микола Колесса : Листи до Вчителя з нагодою його 100-річчя / І. Гамкало // Мистецькі обрії 2003. Альманах. Науково-теоретичні праці та публіцистика. — К., 2004. — 378 с.
4. Горський В. Історія української філософії : [Курс лекцій] / В. Горський. — К. : Наукова думка, 1997. — 242 с.
5. Голубець М. Історія української культури / М. Голубець ; [за ред. І. Крип'якевича]. — К., 1994. — 566 с.
6. Грица С. Ф. С. Колесса / С. Грица. — К. : Мистецтво, 1962. — 111 с.
7. Гордійчук М. Українська радянська симфонічна музика / М. Гордійчук. — К. : Музична Україна, 1969. — 227 с.
8. Димченко С. Диригентська школа Миколи Колесси в розвитку музично-педагогічної думки України / С. Димченко // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : [Зб. наукових праць]. — К. : 2003. — Вип. X. — С. 330–339.
9. Кияновська Л. Стильова еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст. / Л. Кияновська. — Тернопіль, 2000. — 339 с.
10. Кияновська Л. Син століття. Микола Колесса / Л. Кияновська. — Львів : Науково-популярне видання, 2003. — 293 с.
11. Кияновська Л. Жива легенда музики / Л. Кияновська // Культура і життя : Миколі Колесі — 95. Львівська філармонія — урочистий вечір — 1998. — 30 грудня. — 56 с.
12. Лисенко М. В. Листи / [Авт.-упоряд. Р. М. Скорульська]. — К. : Муз. Україна, 2004. — 680 с.

13. Фільц Б. Видатний маестро художньої обробки фольклору : До 85-річчя з дня народження Миколи Колесси / Б. Фільц // Нар. творч. та етнографія. — 1989. — № 6. — 134 с.

14. Якуб'як Я. Микола Колесса як композитор / Я. Якуб'як // Микола Колесса. Композитор, диригент, педагог. — Львів, 1997—24 с.

Лоснова Д. «Лемковская свадьба» Николая Филаретовича Колессы как образец фольклоризма в композиторском творчестве. Тема публикации раскрывает суть фольклорных традиций Н. Колессы. Сюита «Лемковская свадьба» доказывает актуальность сохранения и воспроизведения давних свадебных песнопений и становится одним из блестящих примеров музыкальной фольклористики творческого достижения композитора.

Ключевые слова: фольклоризм, свадебные традиции, Николай Колеса, Лемковская свадьба.

Losnova D. «Lemko Wedding» Nicholas Filaretovicha Kolesy folklorism as a model in the composer's creativity. The publication topic opens the essence of the folk traditions of Mykola Phylaretovych Kolessa. The suite «Lemkivska wedding» proves the actuality of saving and reproduction of ancient wedding songs and becomes one of the brilliant examples of musical folkloristics of the creative achievement of the composer.

Key words: folk studies, wedding traditions, Mykola Kolessa, Lemkivska wedding.

УДК 78.071.1(477)

С. Свірідова

ОЛЕКСАНДР ЗНОСКО-БОРОВСЬКИЙ: РИСИ ТВОРЧОГО ПОРТРЕТУ

Стаття спрямована на розгляд творчої постаті одного з маловивчених українських композиторів ХХ століття — Олександра Зноско-Боровського. Робота зосереджена на розкритті особистісного портрету митця, виявленні його творчих пріоритетів, етапів творчої діяльності та встановленні стильових тяжінь у творчості композитора.

Ключові слова: творчість Олександра Зноско-Боровського, інструментальний жанр, періоди творчого становлення, стильові пріоритети.

Відомий факт, що українська музика сповнена білих плям. Існує ціла група композиторів, що в силу історичних та політичних обставин залишилися в історичній тіні, творчість яких залишається неви-